

Sayı: 1, Aralık 2024

Issue: 1, December 2024

Sinop İlahiyat Dergisi

Yusuf Ziya Kurtuluş. Ahkâm Tefsirlerinde Kırâat Farklılıkları (Cessâs-Kurtubî Mukayesesi) (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023) 326 s.
Yusuf Ziya Kurtuluş, Differences in Recitation in Commentaries on the Verses (Comparison of Jassâs and Qurtubi) (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023) 326 p.

Emre ERGİN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri
Anabilim Dalı

Master Student, Sinop University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic
Sciences

230143022@sinop.edu.tr | ORCID: 0009-0007-7804-7641

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 26.09.2024

Kabul Tarihi | Accepted: 16.10.2024

Yayın Tarihi | Published: 30.12.2024

Atıf | Cite As

Ergin, Emre. “Yusuf Ziya Kurtuluş. Ahkâm Tefsirlerinde Kırâat Farklılıkları (Cessâs-Kurtubî Mukayesesi) (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023)” Sinop İlahiyat Dergisi 1 (Aralık 2024), 169-176.

Değerlendirme: Bu makalenin ön incelemesi iki iç hakem içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi.

Benzerlik taraması yapılarak intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim: ilahiyatdergi@sinop.edu.tr |

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sinopid/policy>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.

Review: Single anonymized- Two Internal and Double anonymized- Two External Double-blind Peer review
It was confirmed that it did not contain plagiarism by similarity scanning.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while conducting and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Complaints: ilahiyatdergi@sinop.edu.tr |

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sinopid/policy>

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright: Authors publishing with the journal retain the copyright.

Yusuf Ziya Kurtuluş. Ahkâm Tefsirlerinde Kırâat Farklılıkları (Cessâs-Kurtubî Mukayesesi) (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023) 326 s.

Öz

Kırâat ilmi, Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli okuyuş biçimlerini kapsar. Okuyuşlardaki farklılıklar bazen âyetlerin anlamına doğrudan etki ederek fikhî hükümlerin yorumlanmasında zenginlik sağlar. Özellikle ahkâm tefsirlerinde, bu kırâat farklılıkları fikhî meselelerin çözümünde önemli bir yöntem olarak kullanılmıştır. *Ahkâm Tefsirlerinde Kırâat Farklılıkları el-Cessâs'ın Ahkâmı'l-Kur'ân ve el-Kurtubî'nin el-Câmi 'li Ahkâmı'l-Kur'ân Örnekleri* adlı doktora tezinden kitaplaştırılan eser, kırâat farklılıklarının sahih ve zayıf olanlarını ayırt eden iki âlimin görüşlerini ele almakta, tefsir ve fıkıh ilmiyle, kırâat ilmi arasındaki bağlantıyı analiz etmektedir. Cessâs (ö. 370/981) ve Kurtubî'nin (ö. 671/1273) eserleri üzerinden kırâat farklılıklarının tefsirlerde nasıl ele alındığı, âyetlerin fikhî hükümleri anlamada nasıl farklı sonuçlara yol açtığı ve bu bağlamda müfessirlerin farklı kırâatlere dayalı yorumları detaylı bir şekilde örneklerle incelenmiştir. Eser gerek kırâat farklılıkları gerek tefsirlerdeki kırâat olgusu gerekse de kırâat ilminin fıkıh ilmine sunduğu katkıyı göstermesi açısından yol gösterici niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an'ı Kerim, Kırâat, Tefsir, Fıkıh, Kırâat farklılıkları.

Yusuf Ziya Kurtuluş, Differences in Recitation in Commentaries on the Verses (Comparison of Jassâs and Qurtubi) (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023) 326 p.

Abstract

While the science of qirâat covers various ways of reciting the Qur'ân, the differences in these recitations sometimes directly affect the meaning of the verses and enrich the interpretation of jurisprudential provisions. Especially in the exegesis of ahkâm, these qirâat differences have been used as an important method in the solution of jurisprudential issues. The book, which was published from his doctoral dissertation titled *Examples of al-Jessâs' Ahkâm al-Qur'ân and al-Qurtubî's al-Jâmi 'li Ahkâmı'l-Qur'ân*, deals with the views of two scholars who distinguish between the authentic and the weak ones of the qirâat differences, and analyzes the connection between the science of tafsîr and fiqh and the science of qirâat. Through the works of al-Jessâs (d. 370/981) and al-Qurtubî (d. 671/1273), it examines in detail how the differences of qirâat are handled in tafsir, how the verses lead to different results in understanding the jurisprudential provisions, and in this context, the interpretations of the commentators based on different qirâats are examined in detail with examples. The work is instructive in terms of both the differences of qirâat, the phenomenon of qirâat in exegesis, and the contribution of the science of qirâat to the science of fiqh.

Keywords: Qur'ân, Qirâat, Tafsir, Fiqh, Differences in Qirâat.

Kırâatların ortaya çıkması İslam dininin kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerîm'in bazı kelimelerindeki muhtelif okumalardan kaynaklıdır. Bu farklı okuyuşların tam olarak ne zaman başladığı tespit edilemese de Hz. Peygamber'in (sav) Kur'ân'ın yedi harf üzere indirildiğini ifade ettiği zamanlarda başladığı söylenebilmektedir.¹ Kur'ân-ı Kerîm bağlamında kırâat farklılıkları, başlangıçtan günümüze kadar İslam âlimlerinin ve oryantalistlerin dikkatini çeken karmaşık ve tartışmalı bir mesele olarak ele alınmıştır. Bu tartışmalı meseleyi kaleme alan Yusuf Ziya Kurtuluş, *Ahkâm Tefsirlerinde Kırâat Farklılıkları* başlıklı eserinde, bu farklılıkları tespit etmenin yanı sıra, Cessâs (ö. 370/981) ve Kurtubî (ö. 671/1273) tefsirleri özelinde karşılaştırmalı olarak gösterip, fark-lılıkların fikhî sonuçlarını analiz etmektedir. Yazar çalışmasında, bahsi geçen müfessirleri yaşamış oldukları çağ, bölge, sosyolojik yapı, yararlandıkları kaynaklar ve etkilendikleri şahsiyetler bağlamında geniş bir perspektifte mukâyese etmiştir.

Cessâs, Hanefî mezhebinin önde gelen fıkıhçılarından birisidir. Dördüncü yüzyılda, dönemin siyasi ve entelektüel merkezi olan Bağdat'ta İslâmî ilimler üzerine eğitim almış ve nihâyetinde oradaki Hanefî bilginlerinin liderliğine yükselmiştir. Bu görevi ölümüne kadar ifa etmiştir. Kurtubî ise, yedinci yüzyılın başlarında Endülüs'te doğmuş, Haçlı istilaları nedeniyle buradan ayrılmış ve İslam dünyasının zengin ilmî ve kültürel birikime sahip bölgelerinden Mısır'a yerleşmiştir. Tüm eserlerini burada kaleme alan Kurtubî, Mâlikî mezhebine mensup bir âlim olarak Mısır'da vefat etmiştir.²

Cessâs'ın *Ahkâm 'u-l-Kur'ân* adlı tefsiri, Hanefî mezhebi çerçevesinde kaleme alınan ilk eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. Cessâs, eserinde sûre ve âyetleri, Kur'ân'daki sûrelerin sırasına göre tefsir etmektedir. Ancak,

¹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmi 'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 2001), 1/40. Yusuf Ziya Kurtuluş, *Ahkâm Tefsirlerinde Kırâat Farklılıkları (Cessâs- Kurtubî Mukayesesi)* (Ankara: İlahiyat, 2023), 26.

² Kurtuluş, *Ahkâm Tefsirlerinde Kırâat Farklılıkları (Cessâs- Kurtubî Mukayesesi)*, 300.

Kur'ân'ın tamamını değil, yalnızca ahkâm içeren 1080 âyeti yorumlamaktadır.³ Ahkâm âyetlerini tefsir ederken usûl ve fûrû meselelerine, mezhepler arasındaki ihtilaflara ve tarafların delillerine geniş bir şekilde yer vermektedir. Son olarak da Hanefi mezhebinin görüşlerini hem naklî hem de aklî delillerle birlikte savunmaktadır. Hanefi mezhebine sıkı bir bağlılık gösteren Cessâs'ın, zaman zaman diğer mezhep âlimlerini sert bir üslupla eleştirdiği de gözlemlenmektedir. Bu tefsir, mezhep ihtilaflarına yer vermesiyle, aynı zamanda mezhepler arası mukayeseli bir hukuk kitabı niteliği taşımaktadır. Âyetler tefsir edilirken nüzul sebepleri açıklanmakta, nâsîh ve mensûh olanlar da belirtilmektedir. Bunun yanı sıra, zaman zaman edebi analizler yapılmakta ve Arap şiirinden deliller sunulmaktadır.⁴ Kurtubî ise, tefsiri *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*'da rivâyet metoduna büyük önem vermiş, aynı zamanda dirâyet açısından da başarılı bir yaklaşım sergilemiştir. Kur'ân'ı baştan sona tefsir ederek geniş hacimli bir tefsir eseri ortaya koymuştur. Tefsirinin mukaddimesinde Kur'ân'ın faziletleri, okunma biçimi, tefsir yöntemleri, mucizeliği, derlenişi ve sıralanışıyla ilgili faydalı bilgiler sunmuştur. Ayrıca müfessirlerin derecelerine değinmiş ve tıpkı tefsiri gibi, mukaddimesini de kapsamlı bir şekilde ele almıştır.⁵ Kurtubî'yi ayırt eden en önemli özelliklerden birisi, Endülüs ilim geleneğinde baskın olan rasyonalizme bağlı kalmamasıdır. Zira, tefsirinin temel kaynağı olan İbn-i Atıyye (ö. 541/1147), kırâatlere eleştirel bir yaklaşım sergilerken, Kurtubî bu yaklaşımın aksine kırâatleri savunan bir misyon üstlenmiş ve bu bağlamda İbn-i Atıyye'yi eleştirmiştir.⁶

Bahsi geçen müfessirlerin her ikisi de âyetleri yorumlarken Kur'ân'ın kendisine, Hz. Peygamber'den nakledilen hadislere ve sahâbe ile tabiûnun görüşlerine başvurmuşlardır. Ayrıca âyetlerin nüzul sebeplerini, nâsîh-mensûh kapsamında olup olmadıklarını ve kırâat farklılıklarını da dikkate almışlardır.

³ Kurtuluş, *Ahkâm Tefsirlerinde Kırâat Farklılıkları (Cessâs- Kurtubî Mukayesesi)*, 72.

⁴ Yunus Vehbi Yavuz, "Ahkâmü'l-Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/558.

⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2014), 2/118.

⁶ İhsan İlhan, *Kurtubî Tefsîrinde Kırâat Olgusu* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 282.

Her iki müfessirin de İslâmî ilimlerin tümünden istifade ettikleri ve bu ilimlere derin bir hakimiyetlerinin olduğu açıktır. Bununla birlikte, Cessâs'ın tefsirinin dirâyet yönü daha ağır görülmektedir.⁷

Kırâat ihtilafları sebebiyle Kur'ân'ın farklı şekillerde okunduğu bir gerçektir. Bu farklılıkların bir kısmı doğrudan anlamla ilgilidir. Bu ihtilaflar, âyetlerin anlamı üzerinde bir tezatlık oluşturmamıştır. Bazen ayrı okuyuşlarla anlam pekişirken bazen de değişik lafızlar ilgili konunun çeşitli yönlerine açıklık getirmekte, âyete apayrı bir bakış açısı kazandırmaktadır. Bundan kaynaklı oluşan anlam zenginliğine tefsir de denilebilmektedir. Dolayısıyla ulemânın kırâat farklılıkları üzerine yaptığı çalışmalar tefsir sahasını da etkilemiştir. Kırâat farklılıkları sonucu âyetlerin çeşitli yorumlara yol açması, fıkhi hükümlere de etki etmektedir. Çeşitli kırâatlerin olması, çeşitli fıkhi sonuçların oluşmasına sebebiyet verebilmektedir. Bu sonuçlar mezheplerin de kendi aralarında ayrılmasının nedenlerinden birisidir. Yani kırâat farklılıkları tefsir ilmine etki ettiği gibi fıkıh alanında da oldukça önem arz eden bir meseledir. Yazar bu hususta Gazzâlî'den (ö. 505/1111) de yaptığı bir alıntıyla kırâat ilminin önemini eserinde vurgulamıştır.⁸ (s. 67)

Kurtuluş, *Ahkâm Tefsirlerinde Kırâat Farklılıkları* adlı eserinde kırâat farklılıklarının âyetlerin tefsirine ne derece etki ettiğini ortaya çıkarmaya çalışmakta, ilgili âyetlerin ibâdât, muamelât ve ukûbât alanlarındaki muhtelif hükümlerinin tespitini genel olarak ele alıp, özelde ise el-Cessâs ve Kurtubî'nin kırâat, tefsir ve fikhî açıdan âyetleri tefsir etme yöntemlerinin belirlenmesini amaçlamaktadır.

Eser, kırâat ilminin ahkâm tefsirleri üzerindeki etkisini inceleyen detaylı bir çalışmadır. Kırâat farklılıklarının, İslam hukuku açısından hüküm çıkarılmasında nasıl farklı yorumlara yol açtığını ve bu farklılıkların tefsir literatüründeki yansımalarını mukâyeseli olarak inceleyerek ele almaktadır. Kırâat

⁷ Kurtuluş, *Ahkâm Tefsirlerinde Kırâat Farklılıkları (Cessâs- Kurtubî Mukayesesi)*, 301.

⁸ Gazzâlî, ilim ehli kimselerin en başta kırâat ilmine vakıf olması gerektiğini belirtmiştir. Ebû Hâmid el-Gazzâlî, *Cevâhirü'l-Kur'ân ve dürerüh*, (Beyrut: Dârü'l-Âfâkı'l-Cedide, 1990), 18-19; Kurtuluş, *Ahkâm Tefsirlerinde Kırâat Farklılıkları (Cessâs- Kurtubî Mukayesesi)*, 67.

farklılıklarının ahkam tefsirleri üzerindeki etkisi, kitabın ana inceleme konusunu oluşturur.

Eser, üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kırâat ilminin kimliğinden, tarihi gelişiminden, Kırâat-i Aşere imam ve râvîlerinden, kırâat ilminin diğer ilimlerle ilişkisinden ve eserin isminde yer alan müfessirlerin hayatlarından detaylıca bahsedilmektedir. İkinci bölümde müfessirlerin tefsirlerindeki kaynakları tek tek İslâmi ilimler özelinde belirtilmiştir. İkinci bölümün devamında, ismi geçen müfessirlerin tefsir metotları detaylıca açıklanmıştır. Yazarın ilk iki bölümde vermiş olduğu bilgiler kırâat ilminde yeteri düzeyde olmayanlar için büyük önem arz etmektedir. Son bölümde ise, kırâat farklılıklarının ahkâm tefsirlerindeki yeri analiz edilerek, bu farklılıkların fikhî hükümlere nasıl etki ettiğini örnek âyetlerle beraber gösterilmiştir. Yazarın, âyetlerin tek tek analizini yapmadan önce tablolar ile bir ekte sunması görsel ve estetik açısından da başarılı görünmektedir. (s. 156)

Eserin temel amacı, kırâat farklılıklarının tefsir literatüründe ve özellikle ahkâm tefsirlerinde oynadığı kritik rolü ortaya koymaktır. Bu çalışmayla yazar, kırâat ilminin sadece bir okuma disiplini olmadığını, aynı zamanda İslam hukuku açısından önemli sonuçlar doğurabilecek bir alan olduğunu vurgulamaktadır. Kırâat farklılıklarının tefsirlerde nasıl yorumlandığını, hangi hükümler üzerinde ne tür etkiler bıraktığını detaylı bir şekilde inceleyerek, İslam hukukçularının ve müfessirlerin bu farklılıklara nasıl yaklaştığını gözler önüne sermektedir. Kırâat farklılıklarının tefsir üzerindeki etkilerini analiz ederken hem tefsir hem de fıkıh literatürünü derinlemesine incelemektedir. Yazarın metodolojisi, öncelikle ahkam tefsirlerinde sıkça karşılaşılan kırâat farklılıklarını belirlemek ve bu farklılıkların fikhî hükümlere etkisini detaylandırmak üzerine kuruludur. Eserde, kırâat farklılıkları, âyetin bağlamı ve yorumlarıyla birlikte ele alınmakta ve bu farklılıkların hangi hükümlerde değişikliklere yol açtığı, mezheplerin farklı tutumları delilleriyle beraber analiz edilmektedir. Yazar, her iki müfessirin bu konudaki görüşlerini karşılaştırarak, kırâat farklılıklarının tefsirlerdeki yerini tarihsel ve metodolojik bir bakış açısıyla sunmaktadır.

Kırâat farklılıkları, Kur'ân'ın okunmasındaki küçük değişiklikler gibi görünse de bu farklılıklar ahkâm tefsirlerinde önemli etkilere sahiptir. Bu farklı-

lıklar, âyetlerin anlamını, bağlamını ve hüküm çıkarma sürecini doğrudan etkileyebilir. Eserde, kırâat farklılıklarının özellikle fikhî hükümlere nasıl etki ettiği, çeşitli örneklerle ele alınmaktadır. Örneğin, bir âyetin kırâat farklılığı, müfessirler tarafından farklı şekillerde yorumlanarak, o âyetten çıkarılan hüküm değişmesine neden olabilir. Bu durum, özellikle İslam hukuku açısından oldukça kritiktir; çünkü farklı kırâatlar, farklı hükümler doğurabilir ve bu da mezhepler arası farklılıkların temel sebeplerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Yazar, bu farklılıkların müfessirler tarafından nasıl ele alındığını (s. 57), hangi kırâatların tercih edildiğini ve bunların gerekçelerini detaylı bir şekilde işlemektedir. Yazarın ulaştığı dikkat çekici sonuçlarından biri, farklı mezheplere mensup müfessirlerin, birçok noktada ortak tavır göstermeleridir.

Kitabın en güçlü yönlerinden biri, kırâat farklılıklarının ahkâm tefsirleri üzerindeki etkisini net ve anlaşılır bir şekilde sunmasıdır. Yazar, kırâat farklılıklarının sadece okuma veya telaffuz farkı olmadığını, bu farklılıkların İslam hukukunda birbirinden farklı yorumlara yol açabileceğini örnekler üzerinden detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Eserde, âyetler üzerinden yapılan analizler, okuyucunun konuyu daha iyi kavramasını sağlamakta ve farklı kırâatların tefsir ve fıkıh ilimleri açısından nasıl yansıdığını açık bir şekilde gösterilmektedir. Gerekliğinde de yazar öz değerlendirmelerini belirtmiştir. Âyet ve meâllerin, zikredilen âyetlerde yer alan kırâat farklılıklarının ve müfessirlerin delil olarak kullandıkları hadislerin metin içinde tırnak içerisinde ve detaylıca açıklanması okuyucu açısından kolaylık sağlamaktadır.

Yazarın, ismi geçen iki müfessirle kalmayıp yeri geldiğinde diğer müfessirlerden de istifade etmesi zenginlik olarak değerlendirilebilir. Gerekli yerlerde tablolara (s. 33, s. 34, s. 35, s. 156, s. 157, s. 158) başvurması okuyucuya kolaylık sağlamaktadır. Yazar, vefat tarihlerine azami ölçüde önem vermiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece 3 dipnotta (s. 82, s.116, s.241) yazım hatasına rastlanmıştır. Kitabın kaynakçası da oldukça zengindir. Yazarın yaklaşık olarak 320 farklı esere başvurduğu görülmektedir (s. 305). Bu konuda yapılan ilk çalışma olması, diğer yapılacak çalışmalara da büyük katkı sağlayacaktır.

Sonuç

Ahkâm Tefsirlerinde Kırâat Farklılıkları adlı eser, kırâat ilmi, ahkâm tefsirleri ve fıkıh arasındaki ilişkiyi anlamak isteyenler için önemli bir kaynaktır. Kitap, kırâat farklılıklarının fikhî hükümlere nasıl etki ettiğini, müfessirlerin bu farklılıklara nasıl yaklaştığını ve bu yaklaşımların İslam hukuku üzerindeki yansımalarını ayrıntılı bir şekilde analiz etmektedir. Eser hem tefsir hem de fıkıh literatürüne önemli katkılar sunmakta ve okuyuculara kırâat ilmine dair her detayı geniş çaplı ele alarak tanıtmaktadır.

Genel bir değerlendirmeye ifade etmek gerekirse Kurtuluş'un incelemeye konu olan çalışması, kırâat farklılıklarının tefsir literatürüne etkilerini ve bu etkilerin fikhî hükümlere yansımalarını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Bu nedenle eser, İslam hukuku, kırâat ilmi ve tefsir çalışmalarıyla ilgilenenler için önemli bir referans kaynağı görünümündedir. Bunun yanı sıra, kırâat farklılıklarına getirdiği yeni bakış açısıyla da alana katkı sunduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük Tefsir Tarihi*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Gazzâlî, Ebû Hamid el-. *Cevâhirü'l-Şur'ân ve dürerüh*. Beyrut: Dâru'l-Âfâkı'l-Cedide, 1990.
- İlhan, İhsan. *Kurtubî Tefsîrinde Kırâat Olgusu*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Kurtuluş, Yusuf Ziya. *Ahkâm Tefsirlerinde Kırâat Farklılıkları (Cessâs- Kurtubî Mukayesesi)*. Ankara: İlahiyat, 2023.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Şur'ân*. thk. Abdülmuhsin et-Türkî. C. 1. Kahire: Dâru Hicr, 2001.
- Yavuz, Yunus Vehbi. "Ahkâmü'l-Kur'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.